

Μετά την κραιπάλη της αποκριάς, ακολουθεί η μελαγχολία της Σαρακοστής. Γι' αυτό και η Εκκλησία έκανε τα στραβά μάτια κι άφησε να γιγαντωθεί η Καθαρά Δευτέρα, συνδυετικός κρίκος ανάμεσα στην πανάρχαια τρέλα του καθαρά ελληνικού καρναβαλιού και της ανάστασης της φύσης από τη μια και την επίσης πανάρχαια αλλά ξένη προς τους εύθυμους και λάτρεις της ζωής Έλληνες νηστεία από την άλλη. Συνεχίζεται λοιπόν το γλέντι και κορυφώνεται με την πρέπουσα κρασokatάνυξη, τις φωτιές στα σταυροδρόμια και τις πλατείες, με τους χορούς και τα άσεμνα τραγούδια στην εξοχή αλλά χωρίς κρέας, αβγά και λοιπά, με λαγάνα και χαρταετό στις μέρες μας, με πιο ελληνικές συνήθειες παλαιότερα.

«Σήμερα είναι η μέρα μας κι η Σκυλοδευτέρα μας, σήμερα θα γανωθούμε και στη λούμπα θα νιφτούμε», τραγουδούν ακόμα σε μερικά μέρη. Με την Καθαρά Δευτέρα να μετατρέπεται σε «Σκυλοδευτέρα» εξαιτίας ενός εθίμου, βάρβαρου αλλά με στέρρες τις ρίζες στα βάθη του χρόνου. Το θύμα είναι ένα αδέσποτο σκυλί που το δένουν με ένα σχοινί, το οποίο κρεμούν από δυο στύλους, περιστρέφοντάς το ώσπου να τεντωθεί. Μετά, αφήνουν το σχοινί να ξετυλιχτεί με ορμή κάνοντας το σκυλί να στριφογυρνά τρελαμένο και στο τέλος να εκτινάσσεται μακριά.

Η τελετή, λένε οι ειδικοί, έρχεται κατευθείαν από τα Λουπερκάλια των Ρωμαίων, όταν, στις 15 κάθε Φεβρουαρίου και για να εξασφαλίσουν καλή σοδειά, θυσίαζαν σκυλιά στον Φαύνο, θεό των δασών και των κοπαδιών και αντίστοιχο προς τον Πάνα των Ελλήνων. Ο οποίος Πάνας ανήκε στους πιστούς συνοδούς του Διονύσου, «πατέρα» της Αποκριάς. Αλλά και οι θυσίες σκυλιών στον Φαύνο δεν είναι παρά αντιγραφή των προσφορών που οι αρχαίοι Έλληνες έκαναν στην Εκάτη, στην αρχή θεά προστάτισσα των δρόμων, προσωποποίηση του φεγγαρόφωτου, κι έπειτα απλό δαιμονικό.

Η νεοελληνική μετουσίωση

Με το φεγγαρόφωτο να χάνεται και την ημέρα να έρχεται, οι νοικοκυρές βρίσκονταν στο πόδι καθώς ξημέρωνε Δευτέρα: Καθάριζαν τα τσουκάλια από τα λίπη που το κυριακάτικο φαγοπότι άφησε, τα έπλεναν με ζεστό σταχτόνερο κι έτσι καθαρά (εξ ου και Καθαρά Δευτέρα) τα είχαν έτοιμα να δεχτούν για βράσιμο τα νηστίσιμα.

Στον Τίρναβο, με το ξημέρωμα, άναβαν φωτιά στη μέση μιας πλατείας ή σε ένα σταυροδρόμι, έστηναν μια χύτρα και μαγείρευαν το «μπουρανή», τη χορτόσουπα της μέρας. Όσο να γίνει η σούπα, μπεκρόπιναν και χόρευαν και τραγουδούσαν, φτάνοντας σε σημείο να ενοχληθεί ο γνωστός ελληνιστής Αχιλλέας Τζάρτζανος που έγραψε:

«Άμα άκουγε κανείς τα τραγούδια αυτά, μπορούσε να λάβει μια ιδέα, τι ήσαν τα φαλλικά και τα άλλα όμοια άσματα των αρχαίων Ελλήνων».

Μετά το βράσιμο, η συντροφιά έπαιρνε το τσουκάλι και πήγαινε στην εξοχή, όπου το γλέντι συνεχιζόταν, διανθισμένο με άσεμνα πειράγματα που σε κάποιους θύμιζαν τα «εξ αμάξης» των αρχαίων. Στην επιστροφή, ένας από την παρέα γινόταν «βασιλιάς»: Του έβαφαν το πρόσωπο μαύρο, του φορούσαν φέσι και τον έβαζαν να δικάσει, τιμωρώντας με πρόστιμα. Μετά, τον έβαζαν ανάποδα σ' ένα γάιδαρο, του έδιναν να κρατά την ουρά και τον περιέφεραν δεξιά κι αριστερά με άσεμνες χειρονομίες και κραδαίνοντας φαλλούς από πηλό ή ξύλο ή σκέτα καρότα. Η πομπή τέλειωνε με το άδειασμα του «βασιλιά» σε κάποιον νερόλακκο.

Η τήρηση του εθίμου βρισκόταν στο ζενίθ στα 1858, όταν ακόμα η Θεσσαλία κατεχόταν από τους Τούρκους. Κάποιος Γάλλος περιηγητής βρέθηκε εκεί, την ώρα που Τούρκοι κατέφθασαν για να σφάξουν τον «βασιλιά», νομίζοντας ότι η όλη παράσταση διακωμωδούσε τον σουλτάνο. Για καλή τύχη της παρέας (γράφει ο περιηγητής) ο «βασιλιάς» εκείνη τη χρονιά δεν φορούσε φέσι αλλά «ευρωπαϊκό» καπέλο. Οι Τούρκοι πείστηκαν ότι πρόκειται για έθιμο, μπήκαν στο παιχνίδι και πλήρωσαν και το πρόστιμο που ο «βασιλιάς» τους έβαλε.

Στην Κάρπαθο, η παρέα μεταμφιέζεται σε «γέρο», «γριά», «Αράπη», «κατή» (δικαστή) και «καμουζέλα», έναν μασκαρά με κουδούνια που καβαλά ανάποδα έναν γάιδαρο. Παίζουν ακόμα, ο «γιατρός», ο «Εβραίος», οι «Αρναούτηδες» (χωροφύλακες) και η «κόρη». Το έργο εκτυλίσσεται με την απαγωγή της κόρης, τη σύλληψη των ενόχων και την καταδίκη τους από τον κατή. Σε άλλα μέρη, ακολουθεί γάμος με τα πεθερικά καβάλα ανάποδα σε γαϊδούρια. Στην Θήβα, ο βλάχικος γάμος καταλήγει με νεκρό τον γαμπρό. Πάνω που τον

κλαίνε και τον μοιρολογούν, ο νεκρός ανασταίνεται.

(τελευταία επεξεργασία, 25 Ιανουαρίου 2021)